

โนราโรงครู คณะ “เฉลิมศิลป์” : ภูมิปัญญาการเหยียบเส้น

ประสิทธิ์ รัตน์มณี¹

โนราโรงครูเป็นการละเล่นพื้นเมือง สะท้อนความเป็นอัตลักษณ์ของคนภาคใต้ควบคู่กับการละเล่นหนังตะลุง ใช้วัฒนธรรมทางดนตรีเป็นรูปแบบเครื่องบรรเลงประกอบพิธีกรรมต่างๆ เกี่ยวข้องกับการดำรงชีวิตของประชาชนที่มีความเชื่อว่า ดนตรีเป็นสื่อในการติดต่อกับอำนาจเร้นลับได้ อย่างเช่นโนราโรงครู ที่มีการบรรเลงประกอบพิธีกรรมเพื่อเชิญครูตายายมาเข้าทรง กลายเป็นข้อมูลสำคัญทางคติชน สะท้อนออกมาให้สังคมอื่นได้รับรู้ถึงลักษณะนิสัย ท่าทาง การพูดของคนใต้ อิทธิพลพื้นฐานมาจากการละเล่นพื้นเมืองที่ได้เข้ามาสร้างอัตลักษณ์แต่ละท้องถิ่นของภูมิภาคมีความแตกต่างกัน ทางภาคใต้ “สภาพภูมิศาสตร์ ดินฟ้าอากาศร้อนจัด ฝนตกชุก ลมมรสุมแรง พืชพันธุ์ธัญญาหารอุดมสมบูรณ์ สิ่งเหล่านี้มีอิทธิพลให้ชาวภาคใต้มีอุปนิสัยแข็งกร้าว บึกบึน มีท่วงท่าแกร่งข่มความอ่อนโยน มีความเฝือขาดข่มความอ่อนหวานและการพ่อนปรน เหตุเหล่านี้เป็นส่วนสำคัญที่ทำให้การละเล่นพื้นเมืองของภาคใต้เด่นที่การสื่อความคิดและรู้สึกด้วยภาษาที่ขบถร้องบทรกลอน เน้นที่ลำนำและจังหวะ เครื่องดนตรีที่ใช้ประกอบการละเล่น ส่วนมากจึงเป็นเครื่องตีไม้เน้นเครื่องดีดตีเหมือนภาคอื่นๆ ลีลาการออกท่าร่ายรำก็มีจังหวะเฝือขาด ฉับไว ดังเช่นท่ารำโนรา เป็นอาทิ การยกย้ายท่ารำ การชดัมือชดัแขน ก้าวขา การ

เคลื่อนไหวลำตัวเหล่านี้ล้วนเป็นไปตามจังหวะทับและกลอง” (สารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้ เล่ม 1, 2529 : 166) การเรียนรู้ ศึกษา เข้าใจการละเล่นโนราโรงครูอย่างถ่องแท้ ทำให้เรามองเห็นความเป็นอัตลักษณ์ของคนใต้ แม้ว่าปัจจุบันชุมชนเริ่มคลายตัวไปสู่ความเป็นสังคมเมือง และวัฒนธรรมสมัยใหม่ หลั่งไหลมาสู่ชุมชนมากขึ้นก็ตาม ครอบครัวยายโนรา หรือผู้มีเชื้อสายโนรายังช่วยกันสืบสานอนุรักษ์วัฒนธรรมตายายไว้อย่างเหนียวแน่น เฉพาะจังหวัดปัตตานี นายโรงโนราโรงครูยังทำการละเล่นอยู่ในปัจจุบันหลายโรงด้วยกัน แต่นำมาเขียนในวันนี้ เป็นโนราโรงครูคณะ “เฉลิมศิลป์”

นายเฉลิม แก้วพิมพ์ : โนราโรงครู คณะ “เฉลิมศิลป์”

การลงพื้นที่เก็บข้อมูลการละเล่นโนราโรงครูในจังหวัดปัตตานีกับคณะ “เฉลิมศิลป์”¹ หัวหน้าคณะคือ นายเฉลิม แก้วพิมพ์ อดีตเป็นเจ้าหน้าที่ของมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี ปัจจุบันได้ปลดเกษียณอายุราชการ ด้วยจิตวิญญาณความเป็นมโนราห์ ได้รำเรียน ฝึกฝนมาตั้งแต่เด็ก จนกระทั่ง พ.ศ.2509 ได้รวบรวมสมาชิกจัดตั้งคณะมโนราห์ของตนเอง ชื่ออย่างเป็นทางการว่า “คณะมโนราห์เฉลิมศิลป์”

¹ นักวิจัย สถาบันวัฒนธรรมศึกษากัลยาณิวัฒนา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

¹ นายเฉลิม แก้วพิมพ์ บอกว่า การตั้งเป็น “คณะเฉลิมศิลป์” ในยุคนั้น รับงานแสดงทั้งการแสดงมโนราห์ ลิมอนด์ และหนังตะลุง ปัจจุบันรับงานแสดงเพียงโนราโรงครูและลิมอนด์เท่านั้น จึงต้องการเปลี่ยนคณะเป็น “คณะเฉลิมประพา แก้วพิมพ์” เพราะต้องการใช้ชื่อกรรยาชื่อประพา แก้วพิมพ์มาเป็นชื่อคณะด้วย เนื่องจากทั้งคู่ได้รับแสดงโนราโรงครูด้วยกันมาเป็นเวลาหลายปี

² โนรา หรือมโนราห์ เขียนเป็น มโนรา หรือมโนราห์ก็มี (สารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้, 2542 : 2871)

พ.ศ.2520 ได้มีโอกาสแสดงหน้าพระที่นั่ง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว 2 ครั้ง นำมาซึ่งความปลาบปลื้มยินดีต่อ นายเฉลิม แก้วพิมพ์ เป็นอย่างยิ่งที่ได้เข้าเฝ้าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว โดยพระองค์ได้ตรัสว่า “ต้องการให้มโนราห์ได้รับการเผยแพร่ให้เป็นที่รู้จักอย่างกว้างขวาง และถ่ายทอดให้เด็กรุ่นใหม่ได้เข้ามาฝึกฝน” นายเฉลิม แก้วพิมพ์ จึงได้ร่วมกับผู้บริหารของมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี ขณะนั้น อาจารย์วัน เดชพิชัย รักษาการรองอธิการบดี โดยมี ดร.ชำนัญ ประทุมสินธุ์ และผู้ช่วยศาสตราจารย์สุธิพงศ์ พรหมไพจิตร ได้สนับสนุน ให้สำนักงานส่งเสริมเปิดรับนักศึกษาและบุคคลทั่วไป เข้ามาฝึกฝนการแสดงในนามของชมรม “มโนราห์” นายเฉลิม แก้วพิมพ์ ได้ทำหน้าที่ครูฝึกสอนอยู่ได้ระยะหนึ่ง ต้องยกเลิกไป เพราะนักศึกษา รุ่นใหม่เข้ามาศึกษาในมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี เริ่มไม่ให้ความสนใจการแสดงมโนราห์ จึงมีอันต้องปิดชมรม แต่ยังมี การเปิดสอนที่บ้าน สำหรับผู้ที่มีจิตวิญญานในการแสดงมโนราห์จริงๆ

นายเฉลิม และนางประพา แก้วพิมพ์ คณะโนราโรงครุ “เฉลิมศิลป์” กับการแสดงที่ “บ้านดี” จังหวัดปัตตานี (ภาพถ่าย 18 เมษายน 2550)

ต่อมาได้ชักชวนลูกคู่ที่มีภูมิลำเนาในพื้นที่จังหวัดปัตตานี ตั้งเป็นคณะโนราโรงครุ เน้นการเล่นแบบพิธีกรรม แก่กันต่างๆ ประกอบกับมีเจ้าภาพมาเชื้อเชิญไปเล่นตามงานต่างๆ เล่นแก่กันบ้าง ไหว้ครูบ้าง โนราโรงครุจะนิยมเล่นในเดือน 6, 7 และ 9 เท่านั้น สำหรับโนราโรงครุเฉลิมศิลป์จะรับงานประมาณ 10-15 งานต่อปี มาจนถึงทุกวันนี้ คณะ “มโนราห์เฉลิมศิลป์” เป็นครอบครัวมีจิตวิญญานความเป็นมโนราห์อยู่ในสายเลือด ไม่ว่าจะเป็น นางประพา แก้วพิมพ์ ผู้เป็นภรรยาที่ได้แสดงมโนราห์คู่กันมาเป็นเวลาหลายปี ส่วนบุตรอีก 3 คน คือ นายประทีป แก้วพิมพ์, นางปัทมา งามสุขใส และนายสมชาย แก้วพิมพ์ ผ่านพิธีกรรมการตัดจุกสืบทอดทายาท การเป็นนายโรงโนราโรงครุแทนผู้เป็นบิดาในอนาคต ส่วนบุตรหลานคนอื่นทั้งผู้หญิงและผู้ชาย ได้ฝึกฝนการรำมโนราห์ การเป็นลูกคู่ในการบรรเลงเครื่องดนตรี จนมีความชำนาญ สามารถร่วมการเล่นกับลูกคู่คนอื่น ๆ ได้เป็นอย่างดี

นอกจากนี้ ยังมีการฝึกฝนให้กับผู้ที่สนใจในการร่วมกันสืบสาน อัตลักษณ์วัฒนธรรมภูมิปัญญา

การเล่นโนราโรงครุมีให้สูญหายไปจากสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ การก่อตั้งโนราโรงครุขึ้นมาให้เป็นที่รู้จักยอมรับจากชุมชนไม่ใช่เป็นเรื่องง่าย ที่ใครก็สามารถกระทำได้ หัวหน้าคณะต้องมีจิตวิญญานความเป็นมโนราห์ มีความรู้ ความชำนาญในพิธีกรรม เชี่ยวชาญด้านการรักษา การตัดเหมรย พิธีกรรมเหล่านี้ต้องทำอย่างถูกขั้นตอนวิธี เพราะการเล่นโนราโรงครุเกี่ยวข้องกับบรรพบุรุษ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ ภูมิเจ้าที่ การสงเคราะห์สมาชิกครอบครัวที่เจ็บป่วย ถูกเหมรยบนถ้าหัวหน้าคณะไม่มีจิตวิญญานความเป็นมโนราห์ สิ่งเหล่านี้จะย้อนกลับมาสู่ผู้ประกอบพิธีกรรมได้ตลอดเวลา

โนราโรงครุ : การละเล่นพื้นเมืองประจำปี

การเล่นโนราโรงครุ สืบเนื่องมาจากบรรพบุรุษที่เป็นโนราตายไป ลูกหลานได้ทำบุญอุทิศส่วนกุศลไปให้ แต่บรรพบุรุษต้องการให้ลูกหลานได้ยกโรงโนราโรงครุ เพราะตายายต้องการสนุกสนานกับการรำรำโนราห์เหมือนครั้งยังมีชีวิตอยู่ ได้ลงโทษสมาชิกในครอบครัวให้มีการเจ็บป่วย ทำการรักษาอย่างไรก็ไม่หาย ตายายได้มาเข้าฝันญาติให้รู้ว่าการเจ็บป่วยเกิดจากถูกลงโทษจากครุหมอตายาย การเจ็บป่วยจะหายได้ด้วยการไปเชื่อเชิญโนราโรงครุมาเล่นแก้บน การเล่นโนราโรงครุ มีทั้งการขับบทกลอน การรำรำ การแสดงบทละคร และการประกอบพิธีกรรม เพื่อเชิญวิญญานบรรพบุรุษที่เป็นโนรา ซึ่งเรียกว่า “ตายายโนรา” หรือ “ครุหมอตายาย” มายังโรงพิธีเพื่อรับการเช่นสังเวย รับของแก้บน และเพื่อครอบเทริด ตัดจุก ผูกผ้า แก่โนรารุ่นใหม่ ด้วยเหตุที่ต้องทำการเชื่อเชิญครุมาประทับทรง เข้าทรงหรือมา “ลง” ยังโรงพิธี จึงเรียกพิธีกรรมนี้ว่า “โนราโรงครุ” หรือ “โนราลงครุ” เป็นพิธีกรรมผสมผสานระหว่างความเชื่อ การกตัญญูต่อบรรพบุรุษ การบูชาครูอาจารย์ และการเคารพสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เข้ามาเกี่ยวข้องกับวิถี

ชีวิตและสังคมของชาวภาคใต้ ผู้เป็นโนราและผู้มีเชื้อสายโนรา มีพื้นฐานความเชื่อว่า พ่อแม่ปู่ย่าตายายที่ตายไป แท้จริงไม่ได้ไปไหน ยังอยู่คอยปกป้องรักษาชีวิตของลูกหลานให้อยู่รอดปลอดภัย มีความมั่งคั่งมั่นคง ตายายเหล่านี้มีโอกาสมาพบลูกหลานได้ โดยมีโนราโรงครุทำหน้าที่เป็นสื่อกลางให้ตายายบรรพบุรุษกับลูกหลานได้มาแสดงความกตัญญู ตามรูปแบบของ “เครื่องญาติ” ภายในชุมชน

โนรารำรำการเปิดพิธีโนราโรงครุ และพิธีกรรมการทรงการเล่นของคณะ “เฉลิมศิลป์” ที่บ้านดี จังหวัดปัตตานี (ภาพถ่ายเมื่อ 26 เมษายน 2550)

การละเล่นโนราโรงครุจะมีขึ้นประจำปีในช่วงเดือน 6 เดือน 7 และเดือน 9 โดยนับเดือนตามภูมิปัญญาของคนไทย ไม่ได้นับเดือนตามปฏิทินสากล โนราโรงครุจะไม่นิยมการละเล่นในเดือน 8 ซึ่งเป็นการเริ่มต้นเทศกาลเข้าพรรษา คุรุหมอดายคงไม่ประสงค์จะมาประทับร่างทรง ตามธรรมเนียมพุทธศาสนิกชนทุกคนต้องเข้ามาปวารณาถือศีล ฟังเทศน์ ชำระจิตใจ ภายในวัด ช่วงเวลาหนึ่งปี คณะโนราโรงครุ มีการละเล่นเพียง 3 เดือนเท่านั้น การเชิญโนราโรงครุมาเล่น ใ้ว่าทุกครอบครัวจะกระทำได้ ครอบครัวใดไม่มีตายายโนรา และร่างทรงไม่อาจที่จะรับโนราโรงครุมาเล่นได้ เจ้าภาพจะเชิญเชิญโนราโรงครุไปทำการละเล่น จะต้องหาญาติผู้เป็นร่างทรงมาเข้าร่วมพิธี ร่างทรงคือผู้ที่ตายายเลือกมาประทับร่างทรง หรือเข้าทรง

โนราโรงครุ : ภูมิปัญญาการเหยียบเสน

พิธีกรรมโนราโรงครุมีหลายขั้นตอน ยกโรง โนรามาลเล่นแต่ละครั้ง ต้องใช้เวลา 2 คืนกับ 1 วัน หรือ 3 คืน 2 วันก็ได้ ขึ้นอยู่กับความประสงค์ของเจ้าภาพ มีการกำหนดวันเข้าโรง ลาโรง ทุกขั้นตอนได้สื่อความหมายด้านพิธีกรรม ภูมิปัญญาการเหยียบเสน เป็นเพียงช่วงสั้นๆ ของพิธีกรรม ซึ่งชุมชนได้มีโอกาสเข้าร่วมในการพาบุตรหลานที่มีเป็นโรคประจำตัว ไม่ว่าจะเป็น เสน ปาน ไผ่ในที่ลับ³ และ ไข่อึ้ง เข้ามารักษาที่นายโรงโนราโรงครุ ชุมชนรู้ว่า ลูกหลานคนใดเป็นเสน “ต้องนำมาให้นายโรงโนรา

โรงครุเหยียบแล้วจะหาย” พ่อแม่ที่มีลูกหลานเป็นเสนจะสืบเสาะหาว่า ในเดือน 6 เดือน 7 และเดือน 9 ชุมชนใดบ้างมีการรับโนราโรงครุมาเล่น จะเดินทางไปเข้าร่วมในพิธีกรรม

เสน เป็นโรคชนิดหนึ่งที่เกิดจากการผิดปกติเกี่ยวกับผิวหนัง มีลักษณะเป็นแผ่นขึ้นบริเวณผิวหนังเนื้อคล้ายปานแต่จะออกเป็นเนื้อนูนขึ้นมาจากระดับผิวหนังปกติ ถ้าเนื้อที่นูนขึ้นนั้นมีสีดำ เรียกว่า “เสนดำ” ถ้าเนื้อที่นูนขึ้นนั้นมีสีออกแดง เรียกว่า “สีแดง” เสนนี้ถ้าเกิดกับเด็กจะค่อยใหญ่ขึ้นตามอายุ ผู้เป็นเสนไม่รู้สึกรำคาญอะไร เพียงแต่ถ้าเสนขึ้นในบางส่วนของร่างกาย โดยเฉพาะใบหน้าจะทำให้หมองดูน่าเกลียด ชาวบ้านสมัยก่อนเชื่อว่า เสนเกิดจากการกระทำของผีที่เรียกว่า “เจ้าเสน”⁴ และเชื่อว่า เสนไม่สามารถรักษาให้หายได้ด้วยยาใดๆ มีวิธีการรักษาได้เพียง 2 วิธีเท่านั้น คือใช้เหรียญตราโบราณ ซึ่งมีรูปพระเจ้าแผ่นดินกดทับพร้อมกับเสกคาถาอาคม และโดยให้นายโรงครุทำพิธี “เหยียบเสน” (สารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้ 2542 : 8688)

³ การเป็นไผ่ ไข้แมลงวันในที่ลับ โดยเฉพาะผู้หญิงถือว่ามิของไม่ดีอยู่ที่ตัว คนโบราณเรียกว่า “หลากา” ถ้าอยู่กินอย่างสามภรรยาใคร ผู้เป็นสามีต้องมีอันเป็นไป หรืออยู่กินไม่ได้ต้องมีการหย่าร้าง ถ้ามีลูกๆ จะตาย การที่ถูกตายชาวบ้านเชื่อว่า “ผีเสื้อสมุทรมากินลูก” การแก้สิ่งไม่ดีให้หายได้ด้วยการให้นายโรงครุเหยียบ (นายเฉลิม แก้วพิมพ์, สัมภาษณ์ วันที่ 9 พฤษภาคม 2550)

⁴ นายเฉลิม แก้วพิมพ์ บอกว่า ในช่วงเวลาการเหยียบเสนจะขับบทกลอนได้กล่าวถึงสาเหตุการเกิดเสนชนิดต่างๆ คือ เสนแดง เกิดจากแสงพระอาทิตย์ เสนดำ เกิดจากพระราหู และเสนขาว เกิดจากแสงพระจันทร์ บางครั้งนายโรงโนราจะมีการละเล่นตามตอบกับนายพรานว่า ผู้ที่เป็นเสนแดงเกิดจากพระอาทิตย์ เพราะเด็กลงมาเกิดในช่วงเวลากลางวัน ผู้ที่เป็นเสนดำ เด็กมาเกิดในช่วงเวลารามจันทร์ ผู้เป็นเสนขาว เด็กมาเกิดในวันพระจันทร์เต็มดวง ซึ่งเป็นการละเล่นให้เกิดดลกแบบสองแง่สองมุม เป็นการตั้งคำถามกับพ่อแม่ที่พาลูกเป็นเสนมาให้เหยียบว่าเป็นจริงตามที่นายโรงโนราถามนายพรานจริงหรือไม่

ตัวอย่างเด็กที่เป็นแสนแดง ครอบครัวหนึ่งเดินทางมาจากจังหวัดนครราชสีมา ส่วนอีกครอบครัวหนึ่งเป็นครอบครัวมุสลิมในพื้นที่ เพื่อต้องการให้นายโรงโนราคณะเฉลิมศิลป์เหยียบแสน (ภาพถ่ายเมื่อ 18 เมษายน 2550)

การเหยียบแสน เพื่อยับยั้งไม่ให้แสนขยายใหญ่โตขึ้นตามวัยของเด็กหนุ่มสาว ถ้าต้องการให้แสนหายขาด ต้องเหยียบกับนายโรงโนรารองครุ 3 ครั้ง นายโรงโนราที่ผ่านพิธีกรรมการตัดจุกจากคณะโนราต่างๆ มาแล้วเท่านั้น ที่จะเหยียบแสนให้หายขาดได้ นายโนราที่ยังไม่ได้ผ่านการตัดจุกมาก่อน จะไม่สามารถเหยียบแสนให้หายขาดได้ และการเหยียบแสนนั้น ต้องเหยียบให้ครบ 3 ครั้ง จะเหยียบกับนายโนราเดียวกันก็ได้ แต่ต้องพาบุตรหลานไปเหยียบครั้งต่อไป ตามสถานที่อื่นๆ ที่นายโรงโนราทำการแสดง จนครบ 3 ครั้ง การเหยียบแสนกับ

นายโรงโนราครั้งเดียว แสนจะไม่หายขาด แต่สามารถยับยั้งมิให้แสนขยายตัวตามความเจริญของเด็ก ถ้าเหยียบครบ 3 ครั้ง แสนจะค่อยหายไปทีละนิดจนหมดไปจากผิวหนังตามวัยของเด็ก

โนรารองครุ : ขั้นตอนการเหยียบแสน

ผู้มีลูกหลานเป็นแสน ต้องการให้นายโรงโนราเหยียบนั้น ต้องเตรียมเครื่องประกอบพิธีทุกอย่างได้มาในถาด นำมามอบให้แก่นายโรงโนรารองครุด้วย

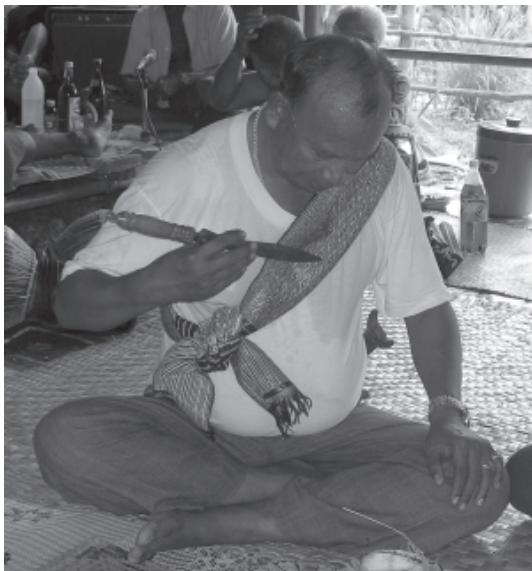
- น้ำปลงหัววัน (ประกอบด้วยข้าวสาร 1 กำมือ, ขมิ้น 2 องคุลีทุบให้แตก นำมาผสมกับข้าวสาร ใส่ลงไปในกะลาที่มีตา หรือกะลาตัวผู้)
- น้ำ 1 ขวด เทใส่ลงไปในกะลา ใส่พอให้ท่วมข้าวสาร
- รวงข้าว 1 รวง (ถ้าไม่มีรวงข้าว ให้ใช้หญ้าตีนกาสาว คือต้นที่ยังไม่มีดอก, ถ้าทั้ง 2 อย่างหาไม่ได้ให้ใช้หางใบจากแทน)
- หินลับมีด, ใบบิดโกน, กระจก, หวี และเหรียญ 10 บาท 1 เหรียญ
- บุหรี่ 1 ซอง, เหล้า 1 เบน (เพื่อนำมาเช่นไหว้ครูก่อนเหยียบ)
- จันทร์หมาก 1 ชัน (มีหมาก พลู 9 คำ, เทียน, เงินค่าลาด 532 บาท)

สิ่งของที่ต้องเตรียมเพื่อนำมามอบให้กับนายโรงโนรารองครุคณะ "เฉลิมศิลป์" (ภาพถ่ายเมื่อ วันที่ 18 เมษายน 2550)

นายโรงโนราจะนำสิ่งของทั้งหมดมาใส่รวมในถาด โดยข้าวสาร, ขมิ้น และรวงข้าวใส่ไว้ในกะลา และวางใบมีดโกน เหยียด ไม้บนหินลับมีด ตั้งหวี และกระจกไว้ข้างๆ เทน้ำลงในถาดพอให้ท่วมหินลับมีด โดยพ่อแม่นำลูกหลานเข้ามานั่งภายในโรงพิธีโนราโรงครู

นายโรงโนราเริ่มประกอบพิธีกรรมในการเหยียบเสน ด้วยการทำพิธีป้องกันตัวเองก่อน โดยใช้พระจันทร์พร้อมกับการภาวนาคาถาป้องกัน (“น” ป้องกันด้านซ้าย “โม” ป้องกันด้านขวา “พุทธ” ป้องกันด้านหน้า และ “ธา” ป้องกันด้านหลัง)⁵ จากนั้นขับบทกลอนกล่าวถึงสาเหตุการเกิดเสน และความทุกข์ของผู้ที่ประสบกับปัญหาที่ได้มาทำการรักษา โดยขับบทกลอนกล่าวไปถึงพระอาทิตย์ได้แบ่งภาคมาช่วยเหลือความทุกข์ของผู้ที่เป็นเสนในครั้งนี้

ก่อนจะเริ่มพิธีเหยียบเสน นายโรงโนราต้องทำการป้องกันตัวเองและผู้ที่เกี่ยวข้องในพิธี ตามปกตินายโรงต้องแต่งเครื่องทรงโนราในการเข้าพิธี ถ้าไม่แต่งเครื่องทรงต้องให้นางโนราแต่งเครื่องทรงเข้ามาร่วมในพิธี และต้องภาวนาคาถาป้องกันให้กับนางโนราด้วย (ภาพถ่ายเมื่อวันที่ 18 เมษายน 2550)

⁵ การทำพิธีเหยียบเสนแต่ละครั้ง นายโรงโนราต้องมีความเข้มแข็งในตัวเอง ใช้กำลังในการรำรำด้วยท่าทางดุคั่น ถ้าอยู่ในช่วงอ่อนแอ เจ็บป่วย และทำผิดพลาดขึ้นมา สิ่งของไม่ก็จะวิ่งเข้าหาตัวผู้ประกอบพิธีกรรม

จากนั้น นายโรงโนราใช้ดินสอในการเขียนอักขระขอมลงบนหัวแม่เท้า ถ้าเด็กเป็นเสนเต็มแผ่นหลังจะเขียนอักขระบนฝ่าเท้า ใช้เท้าที่เขียนอักขระเหยียบลงไปบนหินลับมีด มีเหรียญและใบมีดโกนอยู่ด้านบน ยกเท้ารอมควันไฟจากเทียนไข และใช้เท้าที่ลงอักขระเหยียบเบาๆ บริเวณเสนของเด็ก ขณะเหยียบจะภาวนาคาถาลลงไปด้วย ทำอย่างเดียวกันนี้ 3 ครั้ง เสร็จสิ้นพิธีการเหยียบเสน 1 ครั้ง เพื่อเป็นการยับยั้งมิให้เสนขยายตัวตามการเจริญเติบโตตามวัยของเด็ก ถ้าต้องการให้หายขาด ต้องนำเด็กไปเหยียบกับนายโรงอีก 2 ครั้ง แต่ต้องเป็นครั้งต่อไปที่นายโรงโนราทำการแสดง หรือจะเป็นวันรุ่งขึ้นก็ได้ ตามปกติแล้วนายโรงโนราจะเหยียบเสนแค่วันเดียวเท่านั้น การละเล่นแต่ละครั้งมีขั้นตอนของพิธีกรรมหลายขั้นตอน จึงไม่มีเวลาเหยียบเสนในวันรุ่งขึ้นได้อีก

นายโรงโนราคณะ “เฉลิมศิลป์” เขียนอักขระตัวขอมได้นิ้วหัวแม่เท้า และเหยียบเบาๆ บริเวณเสนของเด็ก (ภาพถ่ายเมื่อ 18 เมษายน 2550)

ชุมชน : ความเชื่อเรื่องการเหยียบเสน

การลงพื้นที่ในการเก็บข้อมูลโนราโรงครูกับคณะเฉลิมศิลป์ตามชุมชนที่มีการละเล่นในจังหวัดปัตตานี สอบถามผู้พานุกรหลานมาเหยียบเสนแต่ละครั้ง บางคนเดินทางมาจากจังหวัดนราธิวาส บางคนมาจากชุมชนอื่น เพราะได้รับข่าวการละเล่นโนราโรงครูจากญาติ การเหยียบเสนชุมชนมีความเชื่อกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ ผู้เป็นเสนจำนวนมากเคยให้โนราโรงครูทำการเหยียบจะหายเป็นปกติได้สอบถามผู้เคยผ่านการเหยียบเสนมาก่อนแล้วหลายคน ต่างยืนยันว่า “หายเป็นปกติ” เสนนั้นจะค่อยหายไปทีละนิดตามอายุการเจริญเติบโตของเด็ก ถ้าไม่เหยียบเสนนั้นจะขยายตัวใหญ่ขึ้นตามอายุ

ชาวบ้านนิยมการเหยียบเสนกับนายโรงโนราโรงครูมากกว่าจะนำเด็กไปรักษาตามโรงพยาบาล สิ่งเหล่านี้ขึ้นอยู่กับความเชื่อแต่ละบุคคล โดยพื้นฐานการประกอบพิธีกรรม มีธรรมชาติกำกับอยู่เบื้องหลัง เป็นกลไกซ่อนทับด้วยจิต วิญญาณ ความเชื่อ ความศรัทธา ความรักความผูกพันระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์กับธรรมชาติ การที่มนุษย์รู้สิ่งที่เกิดขึ้นในธรรมชาติ แล้วใช้ความรู้ทำความเข้าใจกับสิ่งนั้น ทำให้มนุษย์ได้อาศัยธรรมชาติมาช่วยบำบัดกับสิ่งที่เกิดขึ้นผ่านทางด้วยพิธีกรรม ผู้ที่มีความชำนาญในพิธีกรรม มองเห็นเส้นทางการรักษาเยียวยาให้กับผู้ที่ทุกข์ร้อนตามกระบวนการวิธีตามพิธีกรรม ผลที่เกิดขึ้นเป็นไปตามธรรมชาติบำบัด นายโรงโนราโรงครูเป็นสื่อกลางในการรักษา ทำให้ชุมชนรู้และเข้าใจว่า การเหยียบเสนเป็นภูมิปัญญาการรักษาเฉพาะนายโรงโนราโรงครูเท่านั้น มนุษย์ควรศึกษาให้รู้และทำความเข้าใจกับสิ่งที่เกิดขึ้น ไม่ใช่การค้นหาเพียงเพื่อให้เห็นความจริง แต่ไม่รู้และไม่เข้าใจวิถีชีวิตความเป็นอยู่ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์กับธรรมชาติ และมนุษย์กับสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติ

เอกสารอ้างอิง

อุดม หนูทอง (2542), สารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้ (เล่ม 18), อมรินทร์การพิมพ์ : กรุงเทพฯ.

ข้อมูลสัมภาษณ์

เฉลิม แก้วพิมพ์ (นายโรงโนราคณะเฉลิมศิลป์), สัมภาษณ์ วันที่ 18 เมษายน 2550, บ้านเลขที่ 147/401

ซอย 7 ถนนโรงเหล้าสาย ข ตำบลรูสะมิแล อำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี

ประไพ แก้วพิมพ์ (ลูกคู่โนราคณะเฉลิมศิลป์), สัมภาษณ์ วันที่ 18 เมษายน 2550, บ้านเลขที่ 147/401

ซอย 7 ถนนโรงเหล้าสาย ข ตำบลรูสะมิแล อำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี

อำพาวดี บัวบาน (ชาวบ้านพานบุตรหลานมาเหยียบเสนา), สัมภาษณ์ วันที่ 18 เมษายน 2550, หมู่ที่ 9

ตำบลท่าม่วง อำเภอเทพา จังหวัดสงขลา

□□□□□□□□